

A Láncvers¹ rejtélye

Kiról szól Kosztolányi Dezső szabadkőműves költeménye?

A probléma

A Kosztolányi-irodalom régi kérdése, amióta Vargha Balázs 1972-ben a költő hagyatékából közzétette a *Láncvers* című szabadkőműves² jellegű művét – amely egyébként a *Zsengék, töredékek, rímjátékok* közé került a költő összegyűjtött verseinek kötetében³ –, hogy e megemlékező költemény kinek a halála kapcsán készült?

A Kosztolányi-kötetekben lábjegyzetben közlik az alkotó hozzáfűzött magyarázatát: „Alkalmi vers – a szabadkőműveseknek fölolvastam F.I. halálakor.”⁴ Réz Pál Kosztolányi-tanulmányában⁵ a vershez fűzött megjegyzést Vargha Balázs alapján a következőképpen közli: „(Alkalmi vers: – a szabadkőműveseknek. Fölolvastam F.I. halálakor.)”

Kosztolányi Dezső kéziratos hagyatéka az MTA Kézirattárában található meg, annak vonatkozó katalógusában⁶ a következők szerepelnek:

Ms 4612/45.

„Láncvers.”

Gépir. autogr. jav. és megjegyzéssel: „Alkalmi vers: – a szabadkőműveseknek. Fölolvastam F.I. halálakor.” 1 db. 1 l.

Megi.: ZSENGÉK, TÖREDÉKEK, RÍMJÁTÉKOK. - KDÖV II. 266–267.

A vers írógéppel készült szövegében kézzel írt javítások láthatók, illetve a zöld tintával írott és zárójelbe tett megjegyzés pedig az alátét kartonon olvasható, amelyre a gépiratot

¹ A következőkben nem a népi hagyományokba átkerült vallásos jellegű láncversekről, sem a japán rangáról lesz szó, hanem a szabadkőműves rituálék részét képező versekről.

² Kosztolányi Dezsőt 1916. február 7-én vették föl a „Március” páholyba, 1916. december 18-án inasból legényfokba avatták, a mesterfokot nem érte el. 1917. május 22-én részt vett a „Világ” nevű páholy alapításában. Lásd: Szabadkőműves Wiki, http://szk.referata.com/wiki/Kosztolányi_Dezső (utolsó megtekintés: 2019. január 2.).

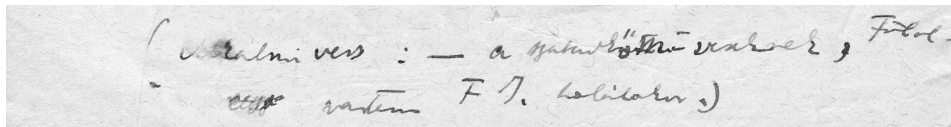
³ Lásd: KOSZTOLÁNYI Dezső *Összegyűjtött Versei*, Szépirodalmi, 1971. II. kötet, 266–267, majd ennek újabb kiadásai, illetve az Arcanum kiadásában 1997-ben megjelentetett Verstár CD-ROM, <http://mek.oszk.hu/00700/00753> (utolsó megtekintés: 2019. január 2.).

⁴ Figyeljünk fel a megjegyzésben kifejezett elkülönülésre; legalábbis a megjegyzés írásakor „ők”-nek tekintti a szabadkőműveseket, nem „mi”-nek.

⁵ RÉZ Pál: *Kosztolányi-mozaik. A szabadkőműves Kosztolányi*, Kortárs, 1984, 9. sz., 1459–1471, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Kortars_1984_2/?pg=468&layout=s (utolsó megtekintés: 2019. január 2.).

⁶ SÁFRÁN Györgyi: *Kosztolányi Dezső hagyatéka. Kosztolányi Dezsőné Harnos Ilona hagyatéka. Hitel Dénes gyűjteménye* (A MTAK kézirattárának katalógusai 11., 1978).

ragasztották. Berényi Zsuzsanna Ágnes Kosztolányi szabadkőművességével foglalkozó tanulmányában⁷ a mindmáig F.I.-ként közölt monogramról megjegyzi, hogy az lehet akár F.J. is⁸. Ha rátekintünk a kézirat alátétlapjának a fényképén a megjegyzésre, ezzel teljes mértékben egyetérthetünk:

Kosztolányi megjegyzése a Láncvers kéziratához, MTA KIK Kézirattár, Ms 4612/45.

Réz Pál cikkében így ír: „[...] ünnepélyes alkalmakkor a páholy tagjai a munka végén láncot alkotnak, vagyis ki-ki megfogja a tőle jobbra és balra álló testvér kezét, zárt gyűrű alakul⁹ s az arra kijelölt személy rövid beszédet mond; a szabadkőművesek temetésén a nyitott sír mellett ugyancsak láncot alkotnak a páholy tagjai, és láncbeszéddel, ritkábban láncverssel búcsúztatják az elhunytat.” S mivel Réz nem talált Kosztolányi páholyában F. I. névbetűs szabadkőművest, azt tételezi fel, hogy Kosztolányi Dezső a verset Farkas Imre hivatalnoknak, a „Könyves Kálmán, az Előítéletek legyőzéséhez” nevű páholy tagjának temetésén mondta el.¹⁰

Ezzel szemben Berényi Zsuzsanna Ágnes, az F. J.-ként is olvasható monogram alapján úgy véli, hogy Forgách Jenőnek, a Világ páholy egyik alapítójának temetésén¹¹ olvasta fel versét Kosztolányi. Benedek Szabolcs *Nyugatos szabadkőművesek – szabadkőműves nyugatosok*¹² című írásában ismerteti Réz Pál és Berényi Zsuzsanna véleményét, de maga nem foglal állást a kérdésben. Arany Zsuzsanna, a legújabb Kosztolányi Dezső-biográfia írója Berényihez csatlakozik folytatásokban közölt művének 2016-ban megjelent fejezetében, szerinte is Forgách Jenő halálára készült a költemény: „Mivel KD a Berényi Zsuzsanna Ágnes által azonosított személy temetésére nagyobb valószínűséggel írhatta a verset, így a Berényi megoldása mellett voksolok.”¹³

⁷ BERÉNYI Zsuzsanna Ágnes, *A szabadkőműves Kosztolányi Dezső*, ItK, 102(1998), 5–6. sz., 787–796, http://epa.oszk.hu/00000/00001/00007/pdf/itk_EPA00001_1998_05-06_787-796.pdf (utolsó megtekintés: 2019. január 2.).

⁸ A kézirat források feldolgozásával foglalkozó kutatók örök problémája a nehezen vagy többféleképpen kiolvasható karakterek azonosítása. Ez különösen neveknél és rövidítéseknél okoz gondot.

⁹ Ez a nyilvános változat. A páholybeli láncfonás ennél bonyolultabb, ott keresztezik a két kezüket a mellkasuk előtt és úgy kapaszkodnak össze a körben mellettük állókkal.

¹⁰ Farkas Imre hivatalnok 1918. december 3-án halt meg. Réz i. m. 1460.

¹¹ Sajnálatos módon Berényi sem Forgách Jenő halálának dátumát, sem a temetés helyét és idejét nem közli. BERÉNYI, *A szabadkőműves...*, i. m.

¹² BENEDEK Szabolcs, *Nyugatos szabadkőművesek – szabadkőműves nyugatosok*, Eső, 11 (2008), 3. sz. 56–62, <http://www.esolap.hu/authors/38-benedek-szabolcs/970.html> (utolsó megtekintés: 2019. január 2.).

¹³ ARANY Zsuzsanna, *Kosztolányi Dezső élete (Az első világháborútól az őszirózsás forradalomig – 5. rész)*, Alföld, 67(2016), 2. sz., 67–76, http://epa.oszk.hu/00000/00002/00201/pdf/EPA00002_alfold_2016_02_067-076.pdf (utolsó megtekintés: 2019. január 2.).

Réz Pált kiegészítve meg kell említenünk, hogy a láncbeszéd a szabadkőműves összejövetelek szokásos lezárásakor is el szokott hangzani, gyakran költeményként, láncversként. Erre számos példát találunk a szabadkőműves kiadványokban.¹⁴ Az 1912-es szertartáskönyv¹⁵ „A munka berekesztése” című 14. sorszámú rituálé befejezéseként így írja le: „**Főmester:** Testvérek! Fűzzünk láncot!* (Vagy ő, vagy az általa megbízott testvér rövid, alkalmi láncbeszédet mond.) *A láncfűzés nem kötelező, és felvételi munka berekesztésénél mindig elmarad.”

Suhajda Péter Kassákról írt tanulmányában hozza fel példának a költeményt: „a beavatottak életen át tartó támogató összetartozására utal, akárcsak Kosztolányi, híres Láncversében: »Amit mi alkotunk, az élet – árad, / és viharok azt szerte sose fűjják, / tegyük a sírra, testvérek, csodának, / forró testünk eleven koszorúját.«¹⁶ Ónodi László, aki az Európai-Magyar Gimnázium tanára Regensburgban, rosszállóan említi Kosztolányit: „Láncverse (1917) pedig nyíltan felfedi a lánc új jelentését, ami nem a szabadságra (annak kivívására) utaló szimbólum immár (mint pl. korábban Petőfinél), hanem a páholyban összeforrott testvériség kifejeződése.”¹⁷

A megoldás

Feltűnő, hogy a monogram feloldására tett kísérletek csupán a vershez fűzött megjegyzésre koncentrálnak, magával a költeménnyel alig foglalkoznak. Réz Pál szerint a vers kifejezései és címe is szabadkőművességre utalnak, és megjegyzi, hogy szabályos tercináiban¹⁸ íródott. Nézzük meg magát a művet:

¹⁴ Például a Libertas páholyak az 1848. évi forradalomra való megemlékező díszmunkáján Szakács Pál mondta el saját versét (*A centenárius év, A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy Főtitkári jelentése az 1948. évről*, Bp., a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy kiadása, 1949, 74); a Könyves Kálmán páholy jubiláris díszmunkáján Hegedűs Ármin láncverse zárta be a munkát (Kelet, 1910. december 1., 431); *Láncbeszéd a Madách páholy zászlóavató ünnepén* címmel Keresztesi Samu mondta el saját versét (BERÉNYI ZSUZSANNA Ágnes, *A Madách-páholy ünnepei = VII. Madách Szimpózium*, szerk. TARJÁNYI Eszter – ANDOR Csaba, Bp. – Balassagyarmat, Madách Társaság, 2000, 159–190). Móra Ferenc két láncversét (*Láncban és Lánc*) is ismerteti és elemzi LENGYEL András, *A szabadkőműves Móra*, Forrás, 36(2004), 7–8. sz., 64–66.

¹⁵ *Szertartáskönyv I. Első fok*, Bp., Magyarországi Symbolikus Nagypáholy, 1912, 47.

¹⁶ SUHAJDA Péter, *Kassák Lajos tényleges és szimbolikus szabadkőművessége*, Magyar Műhely, 46(2007), 143. sz., 9–16; újraközölve: *A Kassák-kód*, szerk. JUHÁSZ R. József – H. NAGY Péter, Pozsony, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, 2008, 114.

¹⁷ ÓNODI László, *A szimbolista paradigmaváltásról*, Őrszavak, Magyarságismereti tanításmódszertani folyóirat szórványban élőknek, 2012. december., http://magyarutca.org/nyeomszsz/orszavak/pdf/04_onodi.pdf (utolsó megtekintés: 2019. január 2.).

¹⁸ A tercina a középkori itáliai-olasz irodalomban kialakult, háromsoros szakaszokból áll, rímképlete 3-as periódusú: aba bcb cdc ... Például Dante Isteni színjátéka is ilyen szerkezetű.

Láncvers

Testvérek –: itt egy lánczá összförv,
 amelynek minden egyes szeme lélek
 és minden kapcsa szív, e bús csoportban

én most halottas verseket beszélek,
 mert hajh, egy ember a mélységbe dőlt le,
 ki szenvedett, akár a legszegényebb.

E dalt a földbe! A fekete földbe!
 Halott embertárs, sápadt imperátor,
 bús társaid szólnak, búcsút köszöntve.

Így hódol büszkén, íme, ez a tábor,
 a napfényből az éj felé kiáltva,
 kötényes munkások, harcolni bátor,

hű férfiak, kik fájdalommal díjába
 bűt adnak néked, kit már sírlepel fed,
 könnyek császárja, sóhajok királya.

Nem múltó szókkal, melyek elperegnak,
 nem hulló dísszel, gyászolunk siváran.
 Láncával a hatalmas szeretetnek

körülveszünk a messze éjszakában,
 csuklónk, karunk úgy rázza meg a bánat,
 mint átcikázó, éles villanyáram.

Amit mi alkotunk, az élet - árad,
 és viharok azt szerte sose fűjják,
 tegyük a sírra, testvérek, csodának,

forró testünk eleven koszorúját.

A szabadkőműves kifejezések mellett („*Testvérek, lánczá összförv, kötényes munkások*”) feltűnő néhány más konnotációjú is: „*akár a legszegényebb*”, „*sápadt imperátor*”, „*könnyek császárja, sóhajok királya*”. Ezek alapján akár uralkodóra is gondolhatunk, ha e jelzőket nem szimbolikusan – amelyek egy szabadkőművesre nehezen alkalmazhatók –, hanem névértékükön kezeljük. Ha figyelembe vesszük, hogy a vers 1917–1918 körülire datálása csak közelítő jellegű, eszünkbe juthat¹⁹ I. Ferenc József osztrák császár

¹⁹ A szerzők egyike ezt feleségén tesztelte, aki a verset elolvasva, a megjegyzést és a közelítő datálást látva első tippjeként Ferenc Józsefet említette.

és magyar király, aki 1916. november 21-én halt meg, monogramja F. J., megfelel Berényi Zsuzsanna és Arany Zsuzsanna olvasatának.

A logikai úton levont következtetés persze még csak hipotézis, igazolásra szorul. Ha átlapozzuk a korabeli szabadkőműves folyóirat, a *Kelet* 1916-os évfolyamát, azt látjuk, hogy a decemberi számot (28. évf. 10. szám) Ferenc József halálának és temetésének szentelték. A vezércikk és a gyászbeszédek (Bókay Árpád²⁰ nagymester és Haypál Benő²¹ főszónok) után egy verset találunk, ez nem más, mint a *Láncvers*, amelyet „a legfiatalabb²² testvérek egyike, Kosztolányi Dezső, a kitűnő poéta”²³ a temetés napján, november 30-án este 8 órai kezdettel a császár és király emlékére tartott szabadkőműves gyászmunkán (gyászünnepevényen) mondott el. A gyászmunkára a meghívót²⁴ november 22-én küldték ki a budapesti szabadkőművesek részére. Íme a *Kelet* ezen oldalának és a meghívónak a fényképe:

²⁰ Bókay Árpád (1856–1919), orvos, egyetemi tanár, a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy nagymestere (vezetője) volt 1915 és 1919 között.

²¹ Haypál Benő (1869–1926), a Szilágyi Dezső téri református templom lelkésze, a „Sas” páholy főmestere, a Nagypáholy főszónoka volt.

²² Már mint szabadkőművesként fiatal, ugyanis 9 hónapja vették fel, azaz még egy éve sem, és inaként szimbolikusan csak 3 éves.

²³ *Kelet*, 28(1916), 10. sz., 269.

²⁴ *A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy meghívója gyászmunkára egyik tagja halála alkalmából*. Bp., 1916. november 22., PIM kisnyomtatványtár Any.77.1/4., <http://resolver.pim.hu/bib/PIM1596984> (utolsó megtekintés: 2019. január 2.).

ért imádkozunk és dolgozunk és akik az emberiség egységét ápoljuk s a világ megtépett szolidaritásának virágait könnyelinkkel és veritékünkkel öntözzük, — a bölcsesség, erő és szépség hármasságában a világ között helyezzük el a mulandóság szimbólumát és szólunk: nagy ur! király! akit a koldusok és királyok atyja magához szállított, a neked jutott talentumokkal híven sáfárkodtál, kötelességedet elvégezed, távozzál békében! A mulandóság ágyán legyen puha párnád a teljesített kötelesség megbékéltető öntudata; ez a szent kincs, amit jó király nem adhat másnak, csak hű ember szerezhet magának. Láss árny nélküli fényt és élj gyarlóság nélküli tisztaságot. Az Isten, a királyok királya, magához szállított abba a birodalomba, ahol szeretet a törvény, jószág a bíró, irgalom az ítélet és kegyelem az ítéletnek végrehajtója. Legyen tenéked a tiszta hitnek igazsága és az emberek atyjának kegyelme szerint békességed.

E szóközi résznek minden szavával nyílt utat talált a testvérek szívéhez s az őszinte nagy gyász impozáns érzése dominálta a hatalmas csarnokot, mikor Haypál főszónok testvér a szimbolikus ravatalra letette a magyar kömüvesség gyászszallagos palmaágát. Erkel „Halálnak éjszakája” című férfi quartettje Arányi, Wichmann, Dalnoki, Gyárfás, Venczel és Ney Bernát testvérek tökéletes együttesében előzte meg a lánchbeszédet, melyre a legfiatalabb testvérek egyike, Kosztolányi Dezső, a kitűnő poéta, gyönyörű költeményét hozta el.

Kosztolányi Dezső lánchverse

A lánchvers így hangzik:

Testvérek! itt egy lánca összerorrva, amelynek minden egyes szemé lélek és minden kapcsa szív, e bus csoportban

én most halottas verseket beszéltek, mert, hajh, egy ember a mélységben dőle le, ki szenvedett, akár a legszegényebb.

Fájdalt a földbe! A fekete földbe! Halott embertárs, sápadt imperátor bus társaid szólnak búcsút köszöntve.

Igy hódol büszkén ime ez a tábor, a napiénekből az új felé kitérve, kötevény munkások, harcolni bátor,

hű férfiak, kik fájdalom díjába báb adnak neked, kit már sirlepel fed, könnyek császária, sóhajok királya.

Nem muldó szókkal, melyek elperegnék, nem hulló disszel, gyászolunk síváron. Lánccával a hatalmas szeretetnek

körülveszünk a messze éjszakában csuklónk, karunk úgy rázza meg a bánat, mint átcikkázó, éles villanyáram.

Amit mi alkottunk, az éled — árad és viharok azt szerte sose fújják. Tegyük a sírba, testvérek, csodának,

forró testünk eleven koszorúját.

A bensőséges és formájában is tökéletes veretű költemény méltóképen fejezte be a gyönyörű gyászünnepélyt. A szertartásos berkesztés után még az ünnepség áhítatának hangulatában szoltag szét a testvérek.

A Galilei gyász munkája

Dr. Kriszthaber Adolf főmester testvér gyászbeszéd

A Galilei páholy november 28-án gyászünnepélyt tartott I. Ferenc József király emlékére. A gyász-munkán dr. Kriszthaber Adolf főmester testvér a következő gyászbeszédet tartotta:

Salamon Király templomának aijtáin profán módon kopogtatnak:

— Templomőr, vedesd a jövővényt a szentély oszlopai közé! — Fáradi vándor, szólj, ki vagy, mi vezet hozzánk!

— Nevem: Habsburg-Lothringen Ferenc József és király vagyok. Ismerjétek el, hogy testvéretek vagyok; állapítsátok meg, hogy a Királyi Művészetet gyakoroltam!

— Ha király vagy, koronádat a szentélyen kívül hagyd; ha koldus vagy, rongyaidat ne mutogasd. E falakon belül sem korona sem a koldus rongyai meg nem teveszthetik azt, aki igazságosan ítélkezni kíván. E helyen csak emberek vagyunk és cselekedeteinket is csak emberi mértékkel mérjük.

— Király voltam, de koldus is egyaránt. Mint királynak, nagy volt a hatalmam az emberek fölött, de hogy ha örömszöke volt szó, a királyi hatalom koldus szegénynyé lett.

— Mit tettél avégett, hogy testvéreink tekinsünk? Mi a történeted, hogy koldusnak érzed magad? Van-e, aki kezeskedik érte?

— Kezesem neve Clio. Történetemet el nem mondhatom, csak neveket említek. Ha e nevekhez fűzőtt képek lelki szemetek előtt újra élednek, ítéljétek meg, hogy méltó vagyok-e arra, hogy testvéreteknek nevezettek?

— Mond el őket!

— Olmütz, Világos, Libényi, Magenta, Solferino, Custoza, Villa Franca, Königgráz, Quercetaro, Van Lacken, Salzburg, Santa-Margherita, Burgh Ferdinand, Mayerling, Gené, Konopist, Párisi Bazár, Drezda, Sarajevo . . . mondjam-e még tovább? Gondtalan ifjú valék, — öröme, gyönyörűség, szórakozásra nevelve, — nevelőadajkam volt a hagyomány, — vécztöm volt az előítélet, — meggyőződés az örök fény és változhatatlanság. Bekötött szemmel jártam a világot. Lenyűgözve volt a föld, az emberek, amikor tettekre hívtam el. Azt hittem, hogy csak az a jó, amit én cselekszem, de cselekedni azt tanultam, amit mások tanácsoltak. Örömet akartam szerezni és bánatot arattam. Hatalmat akartam gyakorolni és gyengűcnek ismertem meg magamat. Mindenkit boldognak akartam látni, de magam boldogtalan voltam egy végtelenségben át. Ahol hálát vártam, nem megalatás volt részem. Őszintének gondoltam az embercekt, és hamisságon kaptam rajta őket. Keserű csalódásokon keresztül, lassanként lehullott a költék a szememről. Ahol szeretetben véltem sütkérezni, ott gyűlölet átká fogadott. Meggyőződésemet nem akartam feláldozni, de lassanként megtanítottak lemondani. Azt hittem, virányokon járok és lépten-nyomon tövisck véreztek meg lábamat. Boldog akartam lenni és sorscsapások boldogtalaná tettek. Nem maradt egyebem, csak a hit és a kötelesség tudás. Megtörtén butól és gondtól görnyedten, legjobban szeretetteimél könyörtelenül megfosztva, fáradtan vettem szememet a meghaladott utra és ime mit láttam? 1848, 1860, 1867, 1896, 1914. . . A föld felszabadult az ősi átoktól, a nép levetette láncát, hogy a szabadság útját levegőjétől erőssé és boldoggá váljék. Feláldoztam meggyőződésemet a nép meg-

Magyarországi Symbolikus Nagypáholy.

3012/1916

Budapest kel.: 1916. nov. 22.

Testvérek!

Folyó hó 30-án este fél 8 órakor

gy á s z m u n k á t

tartunk ör.: kel.: költözött királyunk emlékére, s erre az összes Budapest kel.: dolg.: @-okat meghívjuk.

Tv.:i üdv.:

Bókay
nagymester.

Fekete
főtitkár.

MUNKAREND:

1. Szertartásos megnyitás.
2. Rózsa Lajos tv.: éneke Mendelsohn: „Éliás” oratoriumából.
3. A Nagymester tv.: megnyitó beszéde.
4. Gyászinduló Csajkovszky F-moll vonósnégyeséből. Előadják Kladvíkó, Kőszegi, Fodor és Sonn tv.:
5. Gyászbeszéd: Haypál Benő főszónok tv.:
6. Erkel Ferenc: Halálnak éjszakája. Férfinégyes. Előadják: Arányi, Kertész, Wichmann, Dalnok, Gyárfás, Ney és Vencell tv.:
7. Szertartásos berekesztés.
8. Láncbeszéd. Tartja Kosztolányi Dezső tv.:

▼▼

A munka megkezdése után

senki a terembe nem léphet és befejezése előtt nem távozhatik.

Fekete ruha kötelező.

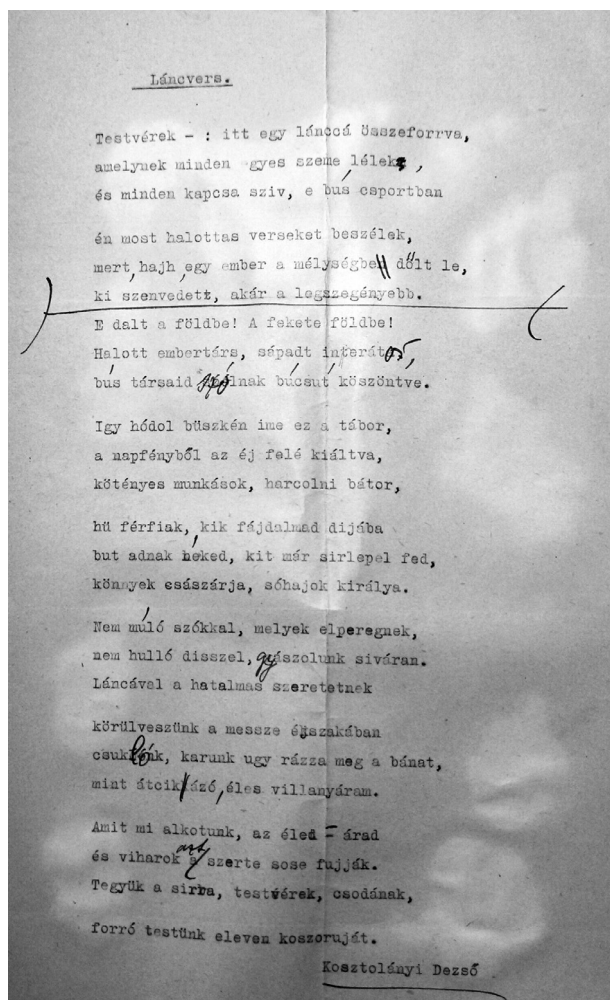
Károlyi György tv.: Budapest.

A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy meghívója gyászmunkára. 1916. nov. 22.

A szabadkőművesek éves beszámolójában ²⁵ szintén megemlékeztek I. Ferenc József haláláról, közölték a gyászmunkára szóló meghívót és a *Keletben* már megjelent beszédeket, de a *Láncverset* nem. Hasonlóképpen, a szabadkőművesek nyilvános

²⁵ *Jelentés a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy 1916. évi működéséről* [1917]. Az éves jelentésből az is kiderül, hogy a vidéki páholyok is gyászmunkával adóztak a király emlékének a nagypáholy utasítása szerint.

napilapjában a *Világ*ban beszámoltak a nagypáholy gyászünnepélyéről, közölték Bókay és Haypál beszédét, de a verset csak megemlítették: „[...] záróbeszédül Kosztolányi Dezső mondta el gyönyörű költeményét, mely mély lírájával és formai tökéletességével legméltóbban fejezte be a magyar szabadkőművesség kegyeletes gyászünnepét.”²⁶ Viszont az Országos Levéltár szabadkőműves-gyűjteményében megtalálható a vers másodpéldánya²⁷ ugyanazokkal az autográf javításokkal, mint az MTA Kézirattárában lévő első. Nyilván ezt adta le a költő a *Kelet*ben való közléshez.

A vers *Kelet*ben való közléshez leadott másodpéldánya.

²⁶ *Világ*, 7(1916), 335. sz., 8.

²⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, P-1083 Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy I-38-CXXVIII Főtitkári hivatali iratai 1916.

Arany Zsuzsanna ugyan megtalálta a gyászmunkára szóló meghívót, és ez alapján Kosztolányi-biográfiájában közli is, hogy a vers itt elhangzott, de továbbra is egy szabadkőműves halálára készült alkotásnak tartja: „Az eredetileg temetésre készült művet a Ferenc József magyar király és osztrák császár elhunytakor rendezett gyászmunkán olvasta föl.”²⁸ Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a meghívóban még lánbe-széd szerepel műfajként, tehát Kosztolányi a gyászmunka előtti héten változtatott a formán, és próza helyett versben írta meg. A költeményben szereplő, általunk már kiemelt kifejezések, mint „akár a legszegényebb”, „sápadt imperátor”, „könnyek császárja, sóhajok királya” egyértelművé teszik, hogy nem egy szabadkőműves emlékére íródott mű „másodlagos” felhasználásáról van szó, hanem kifejezetten a császár és király halálára keletkezett, szemben Arany Zsuzsanna véleményével. Ezt támasztja alá a szerző már idézett és fakszimilében is bemutatott megjegyzése is, amely kifejezetten egy felolvasásról szól. S hogy Ferenc Józsefet csak monogramjával jelöli, talán Kosztolányi utólagos restellkedését jelenti.

Következtetések

A vers referenciájának ismerete persze számos új kérdést vet fel. Miként értelmezhetjük a 48-as hagyományokat családjától megörökölt²⁹ költőnek a forradalmat és szabadságharcot leverő és népeit a világháborúba kormányzó uralkodónak – habár halálában – tisztelgő³⁰ attitűdjét? S magának a szabadkőműveseknek a habitusát³¹, amely szervezet egyébként a Kossuth-kultusz fenntartását fontos feladatának tartotta, és a háború kezdeti támogatása után hamarosan már a békeért szállt síkra? Feltételezhetjük esetleg azt, hogy a nem túl régen szabadkőművessé avatott Kosztolányi a vers megírására való felkéréshez határozott instrukciókat kapott a tartalomra vonatkozóan, és ezeket híven teljesítette is? Ezekkel a kérdésekkel érdemes lenne részletesebben foglalkozni.

Epilógus

Mi okozhatta a megoldásra tett kísérletek tartós sikertelenségét? Az első és legfontosabb talán az, hogy magát a verset a kutatók nem olvasták el figyelmesen, még

²⁸ ARANY Zsuzsanna, *Kosztolányi Dezső élete*, Bp., Osiris, 2017, 172.

²⁹ Nagypja, Kosztolányi Ágoston, az 1848/49-es honvédszázados Bem seregében szolgált, és személyesen ismerte Kossuth Lajost és Petőfi Sándort is.

³⁰ A korabeli magyar lapok megemlékezései egy kivétellel dicsőítették az elhunyt uralkodót. A kivétel a *Népszava* volt, amelynek kritikuskikkeit a cenzúra már megjelenés előtt betiltotta, így Ferenc József haláláról szóló cikkből csupán egyetlen mondat maradt meg, a címe. Lásd: BIHARI Dániel, *Drasche-Lázár szajkosarat tett a sajtóra*, <https://24.hu/tudomany/2015/05/27/drasche-lazar-szajkosarat-tett-a-sajtora/> (utolsó megtekintés: 2019. január 2.) és TAKÁCS Róbert, „I. Ferenc József meghalt” – A király halála, https://hat-had.blog.hu/2016/11/15/a_kiraly_halala_218 (utolsó megtekintés: 2019. január 2.).

³¹ Az emlékbeszédekben rendre „kötény nélküli szabadkőműves”-nek emlegették, amely a szabadkőműves szóhasználatban a legmagasabb fokú elismerés, azt jelenti, hogy bár nem avatták fel, mégis az ő eszméiket képviseli profánként is.

az irodalomtörténészek sem. A második az, hogy a megjegyzés alapján szabadkőműves belügyre, egy szabadkőműves halálára gondoltak kizárólag. A „láncvers” szűken vett értelmezése alapján kifejezetten a szabadkőműves társ temetésén elhangzó felolvasást tartották elképzelhetőnek. Pedig a szabadkőművesség történetét kutatók tudhatták, hogy nem szabadkőművesekről, uralkodók vagy neves személyiségek haláláról is meg szoktak emlékezni a páholyokban.³² Végül pedig általánosságban is gátolják a szabadkőművességgel, páholyokkal kapcsolatos kutatómunkát a szabadkőműves források használatának korlátai. Kevés könyvtárban hozzáférhetőek a szabadkőműves kiadványok, folyóiratok, és még kevesebben forgatják ezek lapjait. Egy alapos digitalizálási projekt eredményeképpen létrejövő, szabad szöveggel kereshető szabadkőműves-dokumentumbázis számos megoldatlan problémára adhatna választ, vagy eddig nem ismert összefüggésekre deríthetne fényt.

A megoldás fentebb közölt logikai következtetéseken alapuló eredményéhez azonban önkritikusan hozzá kell fűznünk, hogy mi sem így dolgoztunk. Az egyik szerzőtárs egy más jellegű kutatás kapcsán olvasta a *Kelet* 1916-os számait, és vette észre a *Láncvers* sorait. A felismeréshez persze ismernie kellett a költeményt és a monogram kérdésének a vitatottságát.

A lényeg a megoldás menetétől függetlenül az, hogy megnyugtatóan igazoltuk, hogy Kosztolányi Dezső *Láncvers* című műve I. Ferenc József császár és király halálára íródott, és a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy 1916. november 30-án tartott gyászmunkáján hangzott el a szerző előadásában, majd nyomtatásban is megjelent a *Kelet* 1916. decemberi számában.

³² A magyar sajtó több lapja is beszámolt arról 1898 szeptember 23-án, hogy „Magyarország Szimbolikus Nagypáholya tegnap este megható szertartásos gyászmunkával adózott Erzsébet királyné emlékének.” Lásd pl.: Budapesti Napló, 3(1898), 262. sz., 6. A *Kelet* 1898. 8–9. száma (aug.–szept.) persze még részletesebben szólt erről, és közölte a Szövetség tanács határozatát, hogy az egyes páholyok is tartsanak gyászmunkát. De egyes páholyok is tartottak gyászmunkákat kívülállóik számára, például a Galilei páholy 1876-ban Deák Ferenc halála alkalmából, majd 1877-ben a páholy névadójának emlékére. Lásd: *A Galilei Páholy története*, <https://www.galilei.hu/tortenet/tortenet.html>, (utolsó meglátogatás: 2019. január 2.).